

erkölcsoteológiai oktatásnak, hanem drámai műnek tekintjük a Végső vagy Utolsó Trombita Szót; az egyes részek tökéletesen megfelelnek annak, amit ma felvonásoknak nevezünk.” (68) Ugyanakkor fontosnak tartja kiemelni a kötet műfajának sokrétűségét: „Moralitásként is értelmezhető, sőt vitadráma és devóciós dráma ötvözeteként is.” (70) A szerzői intenció egy másik nagyon izgalmas kérdés, amely felmerül ezzel a kötetrel kapcsolatban. A tanulmány a szerző gyász munkáját, elhunyt szeretteivel kapcsolatos büntudatát említi meg lehetséges szerzői szándékként, hozzátéve azt a tényt is, hogy a magyar nemes könyvekhez kötődő tevékenységéből tudjuk, hogy kedvelte a ritka kiadványokat. (74)

A nyelvhasználat és az olvasóközönség kérdése e kötet esetében szorosan összefügg: a kiadó a kézirat átirásánál, sajtó alá rendezésénél igyekezett olvasóbarát maradni anélkül, hogy teljesen elveszítené a 18. századi szöveg nyelvének ízét.

A *Végső vagy Utolsó Trombita Szó* jelentős és egyben érdekes olvasmány lehet a 18. századi irodalmat kutatók számára, hiszen Székely László fordítása művelődéstörténeti, irodalomtörténeti, de akár fordítástörténeti szempontból is értékes alkotás. De hasonló lelkesedéssel és érdeklődéssel olvashatják az irodalom iránt csupán érdeklődő olvasók is. Témájában és üzenetében ma is szólni tud olvasóihoz.

NAGY EMESE INGRID

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Hungarológia Doktori Iskola
Kolozsvár / Cluj-Napoca, Horea, 31
emese.nagy@ubbcluj.ro

LIPTHAY ENDRE – SOMOGYI GRÉTA, *Édes Imrém! Lelkem, Márikóm! Gróf Mikó Imre és felesége, Rhédey Mária grófnő leveleskönyve 1848–1849-ből*. Országos Széchényi Könyvtár – Kovászna Megyei Művelődési Központ – Erdélyi Múzeum-Egyesület. Budapest – Sepsiszentgyörgy – Kolozsvár, 2021. 344 l.

A keménytáblás kötet két szerkesztője Somogyi Gréta (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) és Liphay Endre (Országos Széchényi Könyvtár) adja közre gróf Mikó Imre és felesége Rhédey Mária grófnő levelezését. 1945-ig könyvespolcokon az utódok számára is elérhetőek voltak az elegánsan bekötött levelek, csak ezután kerültek levéltárba a család dokumentumai, majd a múzeumba. A leveleskönyv azonban „lappangott” és csak a 2000-es évek elején került az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárába. A szerzőpáros egyike erdélyi arisztokrácia meghatározó alakja: gróf hídvégi Mikó Imre, akit a kortársai Erdély Széchenyijének is neveztek, mert a 19. század gazdasági, kulturális és társadalmi életének fellendítésében is szerepet játszott (mint Széchenyi István Magyarországon). Felesége kisleány Rhédey Mária grófnő – Rhédey Ádám volt kincstárnokának, kolozsvári Református Kollégium főgondnokának leánya –, három kis „szikra” (Mária Ádám, Ferenc) édesanyja volt. Magyar nyelvű levelezésük bepillantást enged egy viharos történelmi korbá: az 1848-as márciusi események kolozsvári fogadtatásába és az utolsó erdélyi országgyűlés összehívásának körülményeibe is.

A 157 levelből álló mű egy évet ölel fel, az első beszámoló 1848. január 13-án íródott, az utolsó 1949. január 30-án. A gróf 1848 januárjától Nagyszebenből az erdélyi kincstartóság székhelyéről, küldte a kincses városba leveleit. Az új hivatali állomáshelyére érkező férj részletes aprósággal számolt be mindennapjairól Rhédey Máriának, akit „*Éltem boldogítója! Szívemet, lelkemet bétöltő drága, édes Feleségem!*” – nek nevezett. Rhédey

Mária mind a 77 levelét Kolozsvárról küldi, egy kivételével (az 1848. február 11-én keltezett, 24. levél), amelyet Szerdahelyen keltezett. Akkor, a farsangi időszakban meglepi férjét és együtt adnak bált Nagyszébenben. Mikó Imre, akit felesége „*A távolban is minden jóban Vezérem, Támaszom, szeretett, kedves, jó Férjem!*” – ként szólít meg leveleiben, hivatali útja különböző állomáshelyeiről is küld beszámolókat az otthon maradottaknak.

A levelek által bepillantást nyerhetünk egy arisztokrata család életébe, hétköznapjaiba (a gyereknevelési kérdéstől a pénzügyi gazdálkodásig), a szenvedélyes szerelemtől átítatott sorok erős érzelmi kötődésről, vallásos meggyőződésről árulkodnak.

A költözés által lényeges életmódbeli változás állt be a család életébe, szó van arról, hogy hamarosan mind együtt élnek majd Szebenben („[...] *és most igen örömet laknám mind ott, szívem minden vágya most Szeben.*” – hangzik el 1848 február 22-én, a kötet 36. levelében) és már tervezik a cselédek, a szakács dolgát, sőt a nagyapa, gróf Rhédey Ádám elszállásolását is. Ezek azonban mind ftervek maradnak, a történelem közbeszól. A grófnő otthon marad három kisgyermekkel, de támaszként ott van még „öexcellenciája” (Rhédey gróf), aki fiaként gondol a szolgálatot teljesítő Mikó Imrere és gyakori szereplője mindkét házaspár levelének. „*Édesapám szívesen csókol. Mind nemigen jól van és kedvetlen, kivált tegnap délutántól fogva, mert akkor a sarkantyúja megakadván leesett, s ez igen nagyon alterálta (csak ugyan ezt ne mondd senkinek). Pedig igazi baja nincs semmi is, mert igen jól eszik, és jól alszik.*” – meséli Rhédey Mária január 17-én. A személyes együttlét pótlásának érdekében gyakran írnak egymásnak, sőt a feleség számtalanszor kisebb-nagyobb csomagokkal kedveskedik távollévő férjének, az egyik ilyen küldeményben egy hímzett díszpárnát küld neki, amelyre a saját képmása van hímezve. A férj ezt úgy hálálja meg, hogy mindenről tudósít, sőt egy alkalommal, 1848. április 3-án három levelet is küld hitvesének. Az érdeklődés kétirányú: a levelek arról vallanak, hogy kíváncsisággal és érdeklődéssel olvassák egymás sorait. Rhédey Mária könnyed, csevegő hangnemben ír a gyerekek civódásairól, a látogatókról, a környéken való szekerezésről, de komoly témákat is érint: a városban dúló skarlátról, a pénzügyekről, lóvásárlásról, a költözés előkészületeiről. Az egyik legszomorúbb hangvételű a 70. levél „*kimondhatatalan fájdalommal írok néked, hogy kis Ferencünk elmént anyáinkhoz, s benne többet nem gyönyörködünk.*” A család harmadik gyermeke komoly műtéten esett át, majd a kezdeti felépülés után hirtelen elhunyt. A megrázó esemény során a házaspár mély istenhitről tesz tanúbizonyságot. Az érzelmi rezdülések kivételése, a sallangmentes kitérülések a lelki egészség megőrzésének eszköze is. A kötetben férj és feleség magánjellegű megnyilatkozásait olvashatják az érdeklődők, akik egymás támaszai voltak, s akik számára a napi levélváltás a személyes találkozás pótlására szolgált. A két kisgyerek is szenvedett az édesapa távolléte miatt, ezért ők is írtak neki néhány sort (ezek a szövegek nem kerültek be a kötetbe) vagy apró figyelmességeket küldtek apjuknak.

A család az utolsó erdélyi országgyűlés kihirdetésének időpontjától tette függővé az elindulás napját, ám mivel Mikó Imrét 1848 májusában erdélyi udvari kancellárrá nevezték ki, Pestre utazott, hogy István nádorral is tárgyaljon, majd Bécsben töltött hosszabb időt, ahol elhárította a kinevezést. Sürgető leveleket írt hazabocsájtásával kapcsolatosan, de a lázongó légkörre való tekintettel a válasz késett, sőt az uralkodó el is hagyta Bécset, Innsbruckba távozott, ahová a gróf is követte. Mikó Imre folyamatosan küldte hitvesének a hosszabbnál hosszabb beszámolókat Münchenből, Augsburgból és Regensburgból is. Visszatért Bécsbe, de mivel ellentmondásos utasításokat kapott, nem utazott Kolozsvárra, ahol pedig már nagyon várták: „*Remélem három-négy nap ott elvégzendjük teendőinket, és akkor visszajövet itt egy-két napot mulatva azonnal sietni fogok a lelkem, kedves angyal Márikóm karjai közé, melyek tudom, kiterjesztve fognak várni, s remélem úgy át fognak ölelni, hogy mostanság ki nem*

bontakozhatom azok közül.” – írta 1848 június 5-én. A bécsi udvar azonban kihasználta a robbanékony helyzetet és teret engedett a polgárháborúnak. Mikó Imre elvállalta 1848 októberében az agyagfalvi Székely Nemzetgyűlés elnöki tisztét, de párbeszédre ekkor már nem nyílt alkalom. Felmentették ugyan kormányzói állásából, de házi őrizetbe helyezték Bécsben, ahonnan csak 1849 októberében térhetett haza. Ilyen körülmények között tudta meg negyedik gyermeke (Anna) születése előtt – ez a jelen a kötet utolsó levele, január 30-án datálódott –, hogy apósa meghalt. „*Mily tiszta és szép volt lelke – olyan volt kimúlása. Áldás, áldás poraira! [...] Hogy mit éreztem ezen reám nézve oly rémítő, véletlen csapáson, azt csak te tudhatod, de azért ne féltés és ne aggódj érettem semmit is, mert erőt adott az Isten. [...]* Az Istennek minden áldását kéri rád Máriskód” – zárta sorait odaadó hitvese.

A levelek kötetbe rendezése sem véletlen. Az írásokból kiderül, hogy Rhédey Mária maga is foglalkozott könyvkötéssel, és amint írta férjének: „*Nem tudtam, mit csináljak, valamit kedvedre, drága lelkem. Egyszer említetted volt, hogy szeretnéd, ha leveleidet békötém, azért most azt elévettem, s abban mesterkedem, bár kedvet találnék véle!*” (1845. május 25-én keltezett, 127. levél). Mikó Imre 1855-től kezdve iratainak egy részét bekötette, hogy feleségének méltó emléket állítson.

A 344 oldalas tartalomzó kiadvány magába foglalja a tartalomjegyzéket, a bevezetést, majd a szövegközlés következik 272 oldalon keresztül, a függelék Rhédey Mária írásait tartalmazza (*Hagyatkozó búcsúlevél; Könyörgés férjemért*), ezt követi a képmelléklet (a grófi család tagjairól és a korabeli levelekből) és a szómagyarázat. A kötetet névmutató zárja, amely azért is hasznos, mert a nők leánykori neve mellett férjezett nevükre is kiterjedt a szerkesztők figyelme, az uralkodókat az uralkodóházuk nevével együtt jelölik. Az eredeti kis leveleskönyvbe 126 levél volt bekötve, ezek 1848 januárja és 1849 januárja között keletkeztek. A könnyen olvasható sorok által képet kapunk a házastársak közti meghitt viszonyról, amelyet olykor mély bánattól, máskor tréfálkozó, játékos humortól áthatott megnyilatkozások tanúsítanak.

A könyvet nemcsak a magyar történelem iránt rajongók táborának ajánlom, hanem a szépirodalom kedvelőinek is, akik most bepillantást nyerhetnek egy erdélyi arisztokrata család leveleskönyvébe.

JAKAB IMOLA

Babeş-Bolyai Tudományegyetem
Hungarológia Doktori Iskola
Kolozsvár / Cluj-Napoca, Horea, 31
imola.jakab@ubbcluj.ro

NAGY ANNA, **Dupla expó. Fotográfia a kortárs magyar irodalomban.** Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár, 2021. 352 l.

Nagy Anna *Dupla expó* című, önálló kötetként megjelent doktori disszertációját az Erdélyi Múzeum-Egyesület adta ki 2021-ben. A könyv 352 oldalba gyűjti és foglalja össze azokat a kortárs magyar irodalmi műveket, amelyek a fotográfia vagy a kép valamilyen formájára utalnak, ahhoz kapcsolódnak. A cím olyan, akár egy kép a könyv tartalmáról, ami akkor válik leginkább dekódolhatóvá, ha elolvastuk a könyvet. A *Dupla expó* az irodalom és a fotográfia egymásra „exponálásait” mutatja be, és ahogy az alcím is jelöli: a kortárs magyar irodalomra helyezi a fókuszot.